

Қостілді оқыту ғылыми зерттеудің пәні ретінде

¹**СЫРЫМБЕТОВА Ляйля Саркытовна**, п.ф.к., зерттеуші профессор, miss.syrymbetova@mail.ru,

^{1*}**ЖҰМАН Алтынай Қанатқызы**, магистр, постдокторант, altynaichik91-23@mail.ru,

¹**ЖЕТПИСБАЕВА Бакытгуль Асылбековна**, п.ф.д., проректор, zhetpisbajeva@mail.ru,

¹**ЗАТЫНЕЙКО Анатолий Михайлович**, п.ф.к., доцент, tolik_zzz79@mail.ru,

¹**ЕРМЕКОВ Нұрлан Рахметоллаұлы**, магистр, оқытушы, yermrkovn@gmail.com,

¹«Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті» КеАҚ, Қазақстан, Қарағанды, Университет көшесі, 28,

*автор-корреспондент.

Аңдатпа. Берілген мақаланың авторлары заманауи ғылымда билингвальді білім берудегі мәселелердің жоғары деңгейде дамуында сенімді болғанымен, берілген салада өзектілігіне, ғылыми шешімдерді табу қажеттілігіне күман келтірмейді. Осыған орай, авторлар ғылым саласында қостілді білім берудің мәселелерін зерттеу дәрежесін анықтау мақсатында басылымдардың библиографиялық талдауын жасады. Қойылған мақсатты шешу үшін VOSviewer бағдарламасы қолданылды. Библиографиялық талдау Scopus және Web of Science халықаралық дерекқорлар негізінде жасалынды. Нәтижесінде мақала авторлары қостілді білім берудің мәселелері бойынша кластерлеу негізінде ғалымдардың басылым белсенділігін анықтады. Сонымен қатар, экспоненциалды жуықтау коэффициенттерін есептеу авторларға аталған салада ғылыми зерттеулерді одан әрі ілгерілету болжамын негіздеуге мүмкіндік берді.

Кілт сөздер: қостілді оқыту, қостілді білім беру, библиографиялық талдау, визуализация, кластерлеу.

Кіріспе

Қазіргі әлемде білім берудің әртүрлі түрлерінің баршылығына байланысты, оқытудың жаңа түрлері пайда болуда. Олардың ішіндегі, қостілді білім беруден ана тілінен екінші және үшінші тілде білім беруге көшудегі аралық кезеңмен ерекшеленетін қостілді оқыту – ең өзекті және перспективті болып табылады. Сонымен қатар, сапалы академиялық білім ұғымымен оның ұқсастығы аз [1].

Қазақстандық тілдік жағдайда қостілді оқыту проблемалары үш тілді білім беру идеялары мен қағидаттарын үдемелі ілгерілетумен ұштасатынын атап өткен жөн, оның тұрғысынан бірінші болып оқыту тілдері (мектепке дейінгі және жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудің барлық деңгейлеріндегі қазақ және орыс тілдері, сондай-ақ тек мектептегі білім беру ұйымдарында тәжік, ұйғыр және өзбек тілдері) екінші болып табылатын қазақ/орыс тілдері де жатады (тиісінше: қазақ емес/орыс емес тілдері бар барлық деңгейдегі білім беру ұйымдарында), үшіншісіне шет тілдері жатады (оқыту тіліне қарамастан барлық деңгейдегі білім беру ұйымдарында). Бірақ бұл бірнеше тілдерді, әсіресе екінші және үшінші тілдерді оқыту, қостілді оқытудың ерекшеліктерін білу мен түсінудің өзектілігін тудырады, өйткені көптілді білім беру аясында оқытушылар арасында кейде бір сабақта/дәрісте үш тілді қолдануға рұқсат етілген кезде басқа тілдерді оқыту прин-

циптерінің бұзылуы байқалады. Мұнда кез келген өзге тілді үйрену, тек қана ана тілдің заңдылықтарына «сүйену» керек екенін түсіну өте маңызды. Осыған орай, біз зерттеуімізде мұндай тәжірибеге жол бермеудің ғылыми негіздерін анықтауға шешім қабылдадық. Осыған сәйкес, ғылыми әдебиеттерде қостілді оқыту мәселелерін зерттеу дәрежесін анықтау туралы шешім қабылданды.

Зерттеу әдістері

Зерттеу мақсатына жету үшін берілген мақала аясында VOSviewer бағдарламасы (Visualization of Similarities viewer), ғылыми басылымдарды визуализациялауға және зерттеуге, тақырыптық кластерлерді анықтауға, авторлар мен кілт сөздердің ұқсастығын талдауға, сондай-ақ ғылыми әдебиеттердің желілік құрылымдарын зерттеуге мүмкіндік беретін Лодех Леймберс пен Вальтер Глаезер құрастырған ғылыми карталарды визуализациялау мен талдауға арналған құралы қолданылды [2].

VOSviewer ғылыми мақалалар туралы ақпаратты қамтитын файлдардың деректерін пайдаланып, жоғарыда аталған деректердің көмегімен мақалалар немесе басқа талдау бірліктері арасындағы ұқсастық негізінде графикалық көріністі (кластерлік карталар, желілік графиктер, дәйексөздері бар графиктер және т.б.) жасайды. Бағдарламаның келесі функциялары бар:

- негізгі тақырыптарды немесе зерттеу бағыт-

тарын бөліп көрсете отырып, басылымдарды ұқсастығына қарай топтастыруға мүмкіндік беретін кластерлеу; желілерді визуализациялау, яғни объектілер арасындағы байланыс пен өзара әрекеттесуді график түрінде көрсету;

- желілерді визуализациялау, яғни объектілер арасындағы байланыс пен өзара әрекеттесуді график түрінде көрсету;

- терминдер мен кілт сөздерді талдау. Бағдарлама басылымдардағы кілт сөздер мен терминдердің таралуын зерттеуге мүмкіндік береді;

- географиялық визуализациялау, картадағы кеңістіктік деректерді көрсету.

Біздің зерттеуіміз жаратылыстану, қоғамдық, гуманитарлық және өнер саласындағы зерттеулер туралы маңызды және сенімді ақпаратты қамтитын ең үлкен библиографиялық дерекқорлардың бірі Web of Science (WoS): Core Collection, және Scopus – Web of Science-тен кейінгі екінші әлемдегі ең үлкен дерекқор, дерекқорлары негізінде жүргізілді [3-4].

Ғылыми нәтижелер

Бірінші библиографиялық талдау Scopus базасы бойынша жүргізілді, себебі берілген база ғылыми басылымдар пәндерінің кең спектрін қамтиды. Қостілді оқыту проблемаларын зерттеуге 1934 жылдан бастап 8000-ға жуық ғылыми жұмыстар ұсынылды. Алайда, 2000 жылға дейін осы мәселе бойынша барлығы 900-ден астам ғылыми жұмыстар басылып шықты.

Біздің библиографиялық талдау шеңберінде дереккөздерді іздеу кілт сөздер және білім салалары мен елдер бойынша фильтрация арқылы жүзеге асырылды. Басылымдардың ауқымы 2010 жылдан 2023 жылға дейін таңдалуының себебі, осы кезеңде басылымдардың өсуі және сәйкесінше ғалымдар мен сарапшылардың осы мәселеге деген жоғары қызығушылығы артуы байқалады (1-сурет).

Қостілді оқыту мәселелері бойынша ғалымдардың басылымдық белсенділігін болжау

мақсатында экспоненциалды тренд сызығы құрылды, детерминация коэффициенті (R^2) 0,9461 құрады, яғни жоғары деректілік береді. Осыған орай, ғылымда бұл мәселенің жеткілікті, жоғары дәрежеде зерттелгеніне қарамастан, басылымдар санының одан әрі үдемелі өсуіне қатысты болжам дәл болып, біз зерттеп жатқан мәселенің өзекті екендігі туралы, қорытынды жасауға болады.

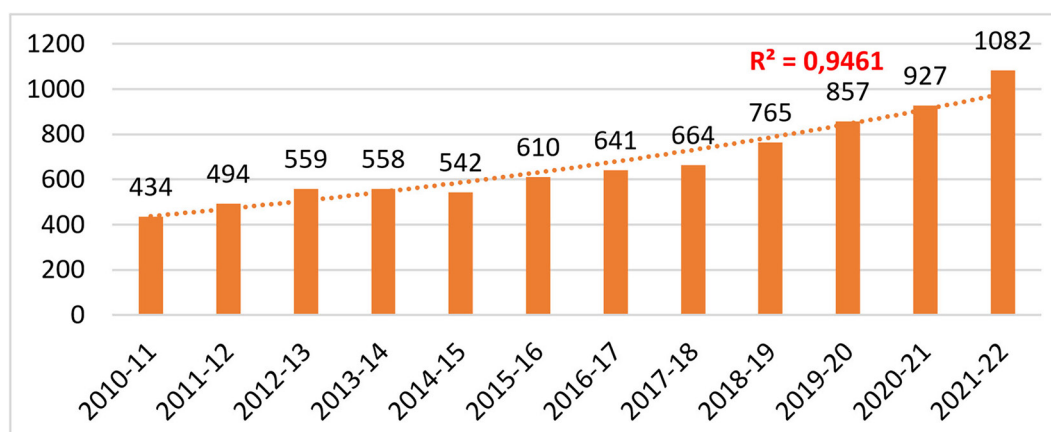
Айтылмыш кезеңде келесі білім салаларында 8000-нан астам ғылыми мақалалар басылып шықты: әлеуметтік ғылымдар, өнер және гуманитарлық ғылымдар.

Жалпы, 1934 жылдан бастап 2953 мақала Америка ғалымдарымен басылып шығарылды. Американдық басылымдардың қостілді оқытуға деген жоғары қызығушылығы 20 ғасырдың ортасынан бастап, яғни Америкада қостілді білім беру ресми түрде енгізілгендігімен байланысты, алайда АҚШ-тағы қостілді оқыту процесі XVIII ғасырдан бастауын алады.

Жалпы айтқанда, АҚШ-та қостілді оқытуға деген қызығушылық артып келеді. Бұл қоғамдағы көптілділік сияқты факторларға байланысты. АҚШ – мәдениеттер мен тілдік топтардың алуан түрлілігі бар көптілді ел. Қостілді оқытуға деген қызығушылық қоғамдардағы тілдік әртүрлілікті сақтау мен дамытудың маңыздылығын мойындауды көрсетеді.

Мақалалар саны бойынша екінші орында Испания тұр: 595 басылым. Канада қостілділікті енгізген алғашқы елдердің бірі болса да, біздің рейтингтік тізімімізде ол 5-ші орында (2-сурет).

Диаграммадан көріп отырғанымыздай, XX-шы ғасырдың ортасынан бастап қостілді білім беруді енгізе бастаған мемлекеттердің ғалымдары қостілді білім беруге жоғары қызығушылықтарын көрсетеді. Қазақстан ғалымдарының қостілді білім беру мәселелерінің зерттелуі 13 басылымда көрсетілген. Осыдан, берілген мақаланың кіріспесінде үштілді және көптілді білім беруге қатысты түсінік біздің жұмысымыздың өзектілігін көр-

1-сурет – Scopus базасының басылымдарындағы қостілді оқыту мәселелері бойынша басылымдар санының динамикасы

пы күшін («total link strength»), ал сызықтардың ені екі терминнің арасындағы байланыс күшін («link strength») көрсетеді.

Визуализация объектілерді олардың ұқсастықтары бойынша топтастыруға және кластерлер түрінде көрсетуге мүмкіндік беретін кластерлеу көмегімен жасалынады. Біздің мақаламызда 5 кластер көрсетілген. Сары кластер – тілдік білім беру (тілдік педагогика), оның құрамына «мазмұн», «тілдік интеграцияланған оқыту», «азшылық тілі», «ресми тіл», «мотивация», «CLIL», «CLIL-тәсілі», «CLIL-программасы» және т.б. ұғымдар кіреді. Қызық түспен көрсетілген кластерді біз «бағалау» деп анықтап алдық, ол келесі терминдермен сипатталынады: «бала», «тест», «әсер», «жылдамдық», «оқу үлгерімі», «бағалау», «масштаб», «тапсырма», «сөздік», «қос тілді бала», «алдыңғы зерттеу», «құрал», «сөз», «етістік», «зат есім», «сөйлеу», «жетістік», «бақылау тобы», «бір тілді». Жасыл түсті кластерді біз «білім беру/педагогикалық ұғымдар» деп атадық, ол «педагогика», «педагогикалық бағдарлама», «әмерджентті қостілділік», «адвокация», «көптілді оқушы», «педагог», «педагог-лидер», «жинақтау» сияқты ұғымдарды қамтиды. Көк кластерді «тілдік зерттеу» және күлгін түсті кластерді «жест тілі» деп көрсеттік.

Қорытынды

Қостілді білім беру ана тілі және шетел тілдерін қолдана отырып, әлемдік мәдениетпен та-

ныстыратын процесс ретінде субъективті-жеке және психологиялық процесс. Көптеген мемлекеттерде қостілді білім берудің пайда болуы тарихи иммиграциямен және политикалық қозғалыстармен байланысты. Мысалы, Ирландия мен Уэльсте қостілді білім беру ұлтшылдықтардың көбейуі мен тілдік құқықтар үшін қозғалыстардың әсерінен болса, Америка мен Канадада Британдық отарлаудың басталуымен байланысты, Қазақстанда қостілді білім беру тәжірибесі Тәуелсіздік алғаннан кейін өзекті бола бастады [5].

Қостілді білім беру тұлғаның жеке ерекшеліктерімен ғана емес, сонымен қоса әлеуметтік жүйенің дамуының жалпы процесімен анықталған. Қостілді білім берудің дәстүрлі білім беруден басты айырмашылығы – бұл жерде тіл оқыту құралы ғана емес, сонымен қоса оқу пәні болып табылады.

Берілген мақала аясындағы біздің зерттеуіміз екі немесе одан да көп тілдерді меңгеру және қолданумен байланысты әр түрлі аспектілерге назар аударатын қостілді білім берудің мәселелерін зерттеу өзекті зерттеу саласы екенін айтуға мүмкіндік береді.

Берілген мақала AP19175188 «Тілдік білім беру ортасын аксиологияландыру контекстіндегі билингвальді оқытудың педагогикалық стратегиялары мен механизмдері» жобасы аясында орындалды. Қаржыландыру көзі Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым комитеті.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Роман Алиев, Наталия Каже. Билингвальное образование. Теория и практика. – Рига: «RETORIKA A», 2005. – 384 с.
2. J. Taborek, L.S. Syrymbetova, A.K. Zhuman. The main concepts of the research «Methodology of adapting the best international practices of bilingual education to the condition of Kazakhstani trilingual education». Вестник Карагандинского государственного университета. – Серия «Педагогика». – 2019 № 1 (93). – С. 86-92.
3. Комлев Н.Г. Словарь иностранных слов. Москва: Издательство ЭКСМО-Пресс, 2000. 143 с. https://www.lesjeunesrussisants.fr/dictionnaires/documents/DICTIONNAIRE_RUSSE_DES_MOTS_DORIGINE_ETRANGERE-KOMLEV.pdf
4. Hamers, J.F., and Blanc, M.H.A. (2000). Bilinguality and Bilingualism. Cambridge: Cambridge University Press.
5. O. Garcia (2009). Bilingual education in the 21st century: a global perspective; with contributions by Hugo Baetens Beardmore, p. 246.

Билингвальное обучение как предмет научных исследований

¹**СЫРЫМБЕТОВА Ляйля Саркытовна**, к.п.н., профессор-исследователь, miss.syrymbetova@mail.ru,

¹***ЖҰМАН Алтынай Қанатқызы**, магистр, постдокторант, altynaichik91-23@mail.ru,

¹**ЖЕТПИСБАЕВА Бакытгуль Асылбековна**, д.п.н., проректор, zhetpisbajeva@mail.ru,

¹**ЗАТЫНЕЙКО Анатолий Михайлович**, к.п.н., доцент, tolik_zzz79@mail.ru,

¹**ЕРМЕКОВ Нұрлан Рахметоллаұлы**, магистр, преподаватель, yermkovn@gmail.com,

¹НАО «Карагандинский университет имени Е.А. Букетова», Казахстан, Караганда, ул. Университетская, 28,

*автор-корреспондент.

Аннотация. Авторы статьи, будучи уверены в высокой степени разработанности проблем билингвального обучения в современной науке, все же не подвергают сомнению актуальность исследований в данной области, в необходимости поиска научных решений. В связи с этим авторы провели библиографический анализ публикаций с целью выявления степени изученности в науке проблемы билингвального образования. Для решения поставленной цели была использована программа VOSviewer. Библиографический анализ проводился на

основе международных баз данных Scopus и Web of Science. В результате на основе кластеризации авторы статьи установили публикационную активность ученых по вопросам билингвального обучения. Кроме того, вычисление коэффициента экспоненциальной аппроксимации позволило авторам обосновать прогноз дальнейшего продвижения научных исследований в указанной области.

Ключевые слова: билингвальное обучение, билингвальное образование, библиографический анализ, визуализация, кластеризация.

Bilingual Education as Subject of Scientific Research

¹**SYRYMBETOVA Lyailya**, Cand. of Ped. Sci., Professor-Researcher, miss.syrymbetova@mail.ru,

¹***ZHUMAN Altynay**, Master, Postdoctoral Student, altynaichik91-23@mail.ru,

¹**ZHETPISBAYEVA Bakytgul**, Dr. of Ped. Sci., Vice-Rector, zhetpisbajeva@mail.ru,

¹**ZATYNEYKO Anatoly**, Cand. of Ped. Sci., Associate Professor, tolik_zzz79@mail.ru,

¹**ERMEKOV Nurlan**, Master, Lecturer, yermrkovn@gmail.com,

¹NPLC «Karaganda Buketov University», Kazakhstan, Karaganda, University Street, 28,

*corresponding author.

Abstract. The authors of the given article being confident in the high degree of bilingual education development problems in modern science, however make no question of research relevance in the given area, necessity of searching research decisions. Consequently, authors did bibliographic analysis of publications aiming to find out the study degree of bilingual educational problem in science. For solving target goal VOSviewer program was used. Bibliographic analysis was done on the base of Scopus and Web of Science. As a result, based on clustering, the authors of the article defined publication activity of scholars according to the issues of bilingual education. Moreover, calculating indexes of scientific approximation allows authors to provide evidence assumptions of further scientific research advances in the presented area.

Keywords: bilingual education, bilingual teaching, bibliographic analysis, visualization, clustering.

REFERENCES

1. Roman Aliev, Natalija Kazhe. Bilingual'noe obrazovanie. Teorija i praktika. [Bilingual education. Theory and practice]. – Riga: «RETORIKA A», 2005. – 384 p.
2. J. Taborek, L.S. Syrymbetova, A.K. Zhuman (2019). The main concepts of the research «Methodology of adapting the best international practices of bilingual education to the condition of Kazakhstani trilingual education». Bulletin of Karaganda University. «Pedagogy», no. 1 (93). – Pp. 86-92.
3. Komlev N.G. Slovar' inostrannyh slov. [Dictionary of foreign words]. Moscow: Publ. JeKSMO-Press, 2000. 143 p. https://www.lesjeunesrussisants.fr/dictionnaires/documents/DICTIONNAIRE_RUSSE_DES_MOTS_DORIGINE_ETRANGERE-KOMLEV.pdf
4. Hamers, J.F., and Blanc, M.H.A. (2000). Bilinguality and Bilingualism. Cambridge: Cambridge University Press.
5. O. Garcia (2009). Bilingual education in the 21st century: a global perspective; with contributions by Hugo Baetens Beardmore, p. 246.